

نگاهی بر چگونگی عملکرد بسیج در نهادهای ارزش های دفاع مقدس

میرنجف موسوی^۱، خدیجه جوان^۲، عوض شهابی فر^۳، بهروز خشت زر^۴

^۱ دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه ارومیه

^۲ استادیار اقلیم شناسی، دانشگاه ارومیه

^۳ کارشناس ارشد مدیریت امور دفاعی، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

^۴ کارشناسی ارشد جغرافیا و دفاع مقدس، دانشگاه ارومیه (نویسنده مسئول)

چکیده

نهاد بسیج با توجه به عرصه های فعالیت گوناگون و گستردگی آن در سراسر کشور و همچنین مراکز آن در کلیه محلات، بخش ها، شهرها و شهرستان های گوناگون و برخورداری از حمایت های مردمی، دولتی و امکانات مناسبی که در اختیار دارد، می تواند بهترین گزینه برای اشاعه ی فرهنگ دفاع مقدس و نهادهای ارزش های آن در سراسر کشور باشد. نهاد بسیج با توجه به گستردگی و مردمی بودن آن اگر مورد حمایت بیشتر دولت در زمینه های معنوی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی قرار گیرد، با توجه به ویژگی ها و گستردگی های آن و داشتن پایگاه های متعدد و تعاملات گوناگون و عرصه فعالیت متنوع می تواند در نهادهای ارزش های دفاع مقدس در سطوح مختلف کارایی و عملکرد مفیدی برای آگاه سازی مردم و نسل جوان داشته باشد. بنابراین یکی از وظایف نهاد های واسط اجتماعی، آماده کردن مردم برای پذیرش نقش های متفاوت و ورود به عرصه های ارزشی و انقلابی است. در کشور ایران، بسیج یکی از مهمترین و کارآمدترین نهاد های اجتماعی واسط است، که در دوران های مختلف انقلاب کارایی خود را ثابت کرده است. سرمایه های انسانی، اجتماعی و معنوی بالای بسیج از این مجموعه، نهادی باتوان، با درایت و تیز هوش ساخته است. بسیج بعنوان یکی از منابع موثر در قدرت ملی با بهره گیری از هویت و ویژگی های خاص خود توان بازدارندگی در مقابل انواع تهدیدات از جمله تهدیدهای نرم را داراست. بنابراین بسیج و بسیجی نمی تواند نسبت به شناخت و مدیریت انواع تهدیدهای نرم فرهنگی بی تفاوت باشد. در این مقاله سعی شده است مفاهیم نظری و مولفه های ارزشی دفاع مقدس تبیین و در ادامه بر چگونگی عملکرد بسیج در پنج حوزه فعالیتی شامل: فعالیت های (نظامی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) و زمینه های بروز ارزش های دفاع مقدس پرداخته شده است.

واژه های کلیدی: بسیج، دفاع مقدس، ارزش ها، فرهنگ اسلامی، مردمی بودن

مقدمه

به جرأت می توان هشت سال حضور مقتدرانه ی بسیج در صحنه های مختلف جنگ، تحمیلی و تقدیم ده ها هزار شهید و هزاران ایثارگر، جانباز و آزاده که منجر به پیروزی ایران اسلامی در این جنگ شد را از مهمترین دستاورد های این نهاد مردمی دانست (نقی زاده، ۱۳۸۰).

نسل اول و دوم انقلاب اسلامی که در جریان و متن هشت سال دفاع مقدس زندگی کرده و مبارزه و فرهنگ جاری دفاع مقدس را با تمام وجود حس کرده اند، وظیفه دارند آن را به نسل های بعدی، به ویژه نسل سوم انقلاب انتقال دهند. انتقال و گسترش فرهنگ دفاع مقدس در راستای تداوم فرهنگ انقلاب اسلامی می باشد و هر دو از فرهنگ اسلامی جامعه شیعه ما نشأت گرفته اند؛ بنابراین، هر چه از آسیب ها و موانع تحقق این اشاعه فرهنگی بکاهیم و جنبه های مثبت آن را تقویت کنیم، می توانیم حیات و تداوم آن را جاودانه تر کنیم (مظفر، ۱۳۸۳).

عموماً، از ارزشهای دوران جنگ تحمیلی با عنوان جنبه های مثبت جنگ یاد می کنند؛ جنبه های اخلاقی انکارناپذیری که حتی مخالف ترین افراد و ضد جنگ ترین انسانها نیز نمی توانند، منکر آنها شوند. جنگ زمینه ظهور ارزشهایی، مانند شجاعت، فداکاری، وفاداری، صداقت و ایثارگری است و ظهور آنها را در بالاترین درجه امکانپذیر می کند. انسانهایی که در صحنه های غیر از صحنه جنگ، حاضر نبودند کمترین فداکاری و گذشتی برای دیگران انجام دهند، به محض آغاز دفاع مقدس، تحت تأثیر شرایط جنگی ارزشهای غیر مادی اعجاب انگیزی را از خود نشان می دادند (نقی زاده، ۱۳۹۲).

فرهنگ دفاع مقدس عناصر مثبت و سازنده ای داشت که در صورت قرار گرفتن در متن زندگی مردم یا به عبارت دیگر، آمیخته شدن آنها با زندگی روزمره مردم، می توانست در مقابل تهاجم فرهنگی غرب ایستادگی کند و از تأثیرات سوء آن بکاهد؛ اما متأسفانه، از آنجا که ما استراتژی فرهنگی مشخص و متولی ویژه ای در این مورد انتخاب نکردیم و تلاش و جدیت برای زنده نگه داشتن ارزشهای دفاع مقدس به عمل نیاوردیم، به سرعت، تمامی ارزشهای مزبور به دست فراموشی سپرده شد و در حال حاضر، با استحاله ارزشها روبه رو می باشیم (تیموری، ۱۳۸۹).

نهادینه کردن ارزشها در جامعه، نیاز به برنامه ریزی و سازماندهی دارد و مسؤولیت این مقوله بر عهده کلیه نهادهای فرهنگی در جامعه مخصوصاً پایگاه های مقاومت بسیج است و باید کار کلیدی و مبنایی انجام پذیرد. لذا باید قدم های اساسی در جهت ارائه الگوهای درست به نسل جوان برداشته شود که بتواند نیازهای متناسب با ارزشهای انقلاب را جوابگو باشد (عرفانی، ۱۳۹۲). یکی از رسالتها و مسؤولیتها در طول تاریخ در همه عصرها و همه تمدن ها و کشورها انتقال دادن ارزشهای حاکم بر جامعه است حفظ و اعتلاء و انتقال ارزشهای اصیل فرهنگی و دینی و باورهای مطلوب اجتماعی رفتارهای متعالی فردی و جمعی مانند نشاط و پویایی، عطوفت، استواری، عزم و تلاش از اساسی ترین رسالت های همگانی است (مویدی و رضوان، ۱۳۹۵). حماسه بزرگ هشت سال دفاع مقدس باید به عنوان میراثی گران سنگ در ذهن ملت ایران باقی و از آفت تحریف مصون بماند. تنها در این صورت است که آیندگان و کسانی که دوران پرافتخار دفاع مقدس را درک نکرده اند، می توانند این میراث را در منظر دیدگان خویش قرار دهند و از اندوخته های گران بهای آن سود جویند. بدیهی است ملت ما امروز با داشتن مفاخر و دستاوردهای گران بهای دوران دفاع مقدس در تدوین الگوی فرهنگی، نیازمند مبنای تئوریک متناسب با تحول، از دیگران نیست (مظفر، ۱۳۸۳).

مفاهیم نظری

بسیج

منظور از بسیج به بخشی از نیروی مردمی نظام جمهوری اسلامی ایران گفته می‌شود که برای مقابله با تهدیدات دشمن همواره آمادگی لازم را دارند (تیموری، ۱۳۸۹).

مفهوم ارزش

ارزش در لغت، به معنای قیمت، بهاء، ارج، شایستگی و زیبایی است. ارزش در هر یک از ساحت‌های اجتماع-اقتصاد، فرهنگ، دین، حقوق، اخلاق- دارای معنای خاص است. ارزش‌های اسلامی در مفهوم عام و گسترده عبارت است از آنچه از نظر دین مقدس اسلام مطلوب و سودمند است؛ ولی گاه از ارزش‌های اسلامی، معنای خاصی اراده می‌شود و در مفهوم خاصش یعنی آن ارزش‌هایی که اسلام مطلوب و ارزشمند بودن آن‌ها را در عرصه اخلاق به رسمیت شناخته است. از این رو، منظور از ارزش‌های اسلامی به عنوان یکی از عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی است که رزمندگان اسلامی در دوران دفاع مقدس، به آنها آراسته بودند (مظفر، ۱۳۸۳).

ارزش‌های معنوی:

ارزش‌های معنوی یکی از اهداف بسیج می‌باشد که شامل اعتقاد قلبی شخص نسبت به اعتقادات خود در مقابل عوامل بیگانه می‌باشد.

ارزش‌های فرهنگی:

شناختی که شخص نسبت به فرهنگ جامعه دارد و ترجیح می‌دهد فرهنگ درست را تشخیص دهد. فرهنگ بسیجی نماد رفتارهای نیروهای بسیجی است که به دنبال حفظ ارزش‌های اسلامی و دینی در جامعه است (عرفانی، ۱۳۹۲).

ارزش‌های اجتماعی:

ارزش‌های اجتماعی به تدریج بصورت هنجارهای اجتماعی در می‌آیند و با رعایت کردن آنها جامعه انتظام پیدا می‌کند. هنجارهای اجتماعی شیوه‌های رفتاری معینی است که در گروه یا جامعه متداول است و فرد در جریان زندگی خود آن را می‌آموزد، به کار می‌بندد و نیز انتظار دارد که دیگر افراد گروه یا جامعه آن را انجام دهند. مثلاً شیوه حرف زدن با افراد، سلام کردن، احترام کردن، دست دادن جزئی از قواعد و آدابی است که افراد از طریق تعلیم و تربیت فرا می‌گیرند و به کار می‌بندند و افراد دیگر را هم در اجرای این هنجارها تحت کنترل قرار می‌دهند (عرفانی، ۱۳۹۲).

ارزش‌های سیاسی:

نوعی از ارزش‌ها محسوب می‌گردد که در بسیج و اهداف آن برای دفاع از کشور در مقابل عوامل بیگانه و حفظ تمامیت ارضی کشور تبیین گردیده است (مویدی و رضوان، ۱۳۹۲).

ارزش های اقتصادی:

نوعی ارزش که بر اساس اهداف بسیج برای ریشه کنی فقر، توسعه اقتصادی و همه جانبه کشور و مقاومت در برابر تحریم تبیین گردیده است (عرفانی، ۱۳۹۲).

مفهوم و فلسفه بسیج

یکی از ساختار های قوام بخش جوامع کنونی نهادها و تشکل های مردم نهاد موسوم به (سازمان های غیر دولتی) هستند که ابعاد و اشکال مختلف و در زمینه های گوناگون در حال فعالیت مدنی و اجتماعی هستند (شیرین، ۱۳۸۸). بسیج نهادی اجتماعی، اقتصادی با ابعاد متعدد و وسیع برای پاسخگویی به نیازهای اساسی جامعه اعم از سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و در صورت نیاز امنیتی و نظامی است (خزایی، ۱۳۸۷). بسیج ابتدا در کاربردی نظامی جهت محافظت از انقلاب اسلامی تبلور یافت و بنابر آنچه در سال های بعد نیز توسط رهبر کبیر انقلاب و پس از ایشان، مقام معظم رهبری حضرت ایت الله خامنه ای به عنوان رهنمود بیان کردن مشخص می شود که بسیج یک سازمان صرفاً نظامی نبوده و نیست و بالاتر از آن هم هیچ سازمانی هم نیست، اگر چه جلوه ای از آن در سازمان نیروی مقاومت بسیج جلوه گر شده است (حسنی، اهنگر و بزمشایی، ۱۳۸۸).

بسیج به مثابه تجلی مشارکت مردم در گذار نظام از شرایط و بحران های گوناگون، نهادی است که به ابتکار و دور اندیشی عالمانه حضرت امام (ره) تاسیس شد. در اساسنامه بسیج مستضعفین، بسیج را به این صورت تعریف کرده اند، بسیج نهادی است تحت فرماندهی مقام معظم رهبری که هدف آن نگرهبانی از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و جهاد در راه خدا و گسترش حاکمیت قانون خدا در جهان طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران و تقویت کامل بنیه دفاعی از طریق همکاری با سایر نیروهای مسلح و همچنین کمک به مردم هنگام بروز بلا و حوادث غیر مترقبه (کیا، کجوری، ۱۳۸۸).

مقام معظم رهبری نیز در دیدار اعضای بسیج دانشجویی با معظم له در تاریخ (۱۳۸۶/۳/۱۵) فرمودند: بسیج به معنای فرد یا مجموعه ای آماده برای برآوردن نیازهای انقلاب اسلامی است. بسیجی کمر بسته ی اسلام و انقلاب است، اهمیت بسیج در داشتن یک درک بالایی از مسایل کشور و جهان است. بسیج باید جلوتر از همه وارد عرصه علم بشود و عرصه های علم، فناوری و نوآوری های علمی را تصرف نماید (نبوی، ۱۳۸۸).

فلسفه بسیج با هر نگرشی که مورد بحث و بررسی قرار گیرد موید این نکته بوده که می باید نوعی فرایند داوطلبانه تجمیع نیروی انسانی و امکانات با بهره گیری از مدیریتی کار آمد صورت پذیرد. افراد دخیل در چنین فرایندی به شکل توأمان در پی گسترش منافع اجتماعی، تدارکات خدمات عمومی اجتماعی، حمایت از کارکرد دستگاه های اجرایی و در صورت نیاز داوطلبانه در جهت پیش برد امور اجتماعی هستند.

بسیجی ارمان خواه و اصولگراست و با هر چه که با اصول مکتبی او ناسازگار باشد سرستیز خواهد داشت. بسیجی مخلص برای ادای دین، زمان و مکان نمی شناسد. برای بسیج و تلاش بسیجی شب و روز مفهومی ندارد، دغدغه او مبارزه با فقر و بدبختی است (ازاد ارمکی، ۱۳۷۶).

حضرت امام خمینی (ره) بسیج را یک فرهنگ که در بین مردم قرار دارد معرفی نمود که ریشه در باورهای انقلابی و اسلامی و ملی ایران دارد. معنویت، شجاعت، ولایت، آگاهی و شناخت، دشمن شناسی و... از شاخص های این تفکر محسوب می شود.

رهبر معظم انقلاب اسلامی در رابطه با ضرورت حضور در بسیج در عرصه های مختلف می فرمایند: در دوران جنگ بسیج مال جنگ است، در دوران پشتیبانی مال پشتیبانی، در دوران علم، مال تحصیل و تدریس، و در دوران سازندگی مال سازندگی است. ایشان در جایی دیگر میفرمایند: بسیج به معنای حضور شجاعانه، فداکارانه و مخلصانه انسان های پیشگام در تمامی عرصه های مورد نیاز نظام اسلامی و کشور است. اغلب رویه این سازمان این است که نقش واسطه را میان مردم و دولت بازی کند و به نوعی وظایف و کاردهای سازمان های غیردولتی در کشور را با تاکید بر شرایط فرهنگی و اجتماعی محیط محلی پوشش دهد.

عملکرد بسیج

با نقش و کارکردها، عملکرد بسیج را می توان در پنج حوزه فعالیتی شامل: فعالیت های نظامی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مورد بررسی قرار داد.

الف - فعالیت های نظامی

۱. جنگ تحمیلی (دفاع مقدس)

این نقش آفرینی نه تنها در بعد نظامی بلکه در جهت ارتقاء روحیه ی سربازان اسلام و ایجاد امیدواری و افزایش قدرت پایداری در مردم کشورمان نیز بسیار مؤثر واقع شده و متقابلاً باعث ایجاد یأس، ترس و در نهایت تردید از ادامه ی جنگ در دشمنان اسلام گردید. ایجاد وحدت و همدلی در مردم، بروز و شکوفایی ابتکارات، خلاقیت ها و نوآوریها، کسب کوله باری از تجارب بسیار ارزشمند و ده ها و بلکه صد ها دستاورد دیگر از آثار این حضور تلقی می شوند (ادیب و همکاران، ۱۳۹۱).

۲. مبارزه با ضدانقلاب

انقلاب نوپای اسلامی که در آغاز تولد خود دچار وضعیت آشفته و نابسامانی بود همانند بسیاری از انقلاب های جهانی از همان ابتدا با سوء استفاده دشمنان انقلاب و ایادی آن ها در داخل کشور مواجه گردید و در حالیکه هنوز کنترل امور به طور کامل در دست مسئولین قرار نگرفته بود تحرکات ضد انقلاب و توطئه چینی آنان پیوسته خساراتی را به بار می آورد. تعطیلی یا کندشدن فعالیت برخی دستگاه های دولتی اعم از نظامی و غیرنظامی نیز سبب شده بود که نظام خدماتی و امنیتی کشور تا حدود زیادی مختل گردد و همین مسئله به تشدید ناامنی های ناشی از حضور ضدانقلاب دامن می زد (افشاری راد، ۱۳۸۰). گام نخست از حضور نیرو های مردمی در نقش مدافعان امنیت با در دست گرفتن کنترل عبور و مرور و نظم شهری، ایست و بازرسی و حفاظت از اماکن توسط رده های مقاومت بسیج تا چندین سال پس از انقلاب ادامه یافت و با ناامن شدن صحنه ی عملیات برای ضدانقلاب، به تدریج امنیت کامل در سایه ی حضور مقتدرانه ی نیرو های مردمی و سایر نیرو های امنیتی به طور کامل ایجاد شد. این اقدامات در بسیاری از اوقات نه تنها باعث برهم خوردن نقشه های ضدانقلاب می شد بلکه معمولاً افشای توطئه ی آنان و در نتیجه دستگیری این افراد را نیز به دنبال داشت (آزاد ارملی، ۱۳۷۳).

۳. مشارکت در پایان دادن به درگیری های کردستان

همگام با تحرکات ایادی دشمن در داخل کشور، شهر های مرزی نیز با تحریک فرصت طلبان دستخوش تشنج و ناامنی شدید گردید تا جایی که برخی از شهر ها به طور کامل در تصرف ضدانقلاب قرار گرفت. حضور نیرو های مردمی (بسیج) برای مقابله با ضدانقلاب در این شهر ها نیز نقش بسیار مؤثری در بازگشت آرامش به این مناطق ایفا نمود که نمود عینی آن را می

توان در پاسخ مردم به فراخوان عمومی حضرت امام (ره) برای آزادسازی پاره مشاهده نمود که تعداد زیادی از امت حزب الله با استفاده از وسایل نقلیه ی شخصی و هرنوع سلاحی که در دست داشتند به سوی پاره هجوم برده و این شهر را از دست ضدانقلاب خارج ساختند(آزاد ارملی، ۱۳۷۶).

۴. مقابله با بحران های شهری

نقش بسیج مردمی در پایان دادن به غائله گنبد در اوایل انقلاب، نقش ارزشمند بسیج مردم آمل برای مقابله با منافقین و ضدانقلاب در شهر و جنگل های این شهر، کمک به رفع فتنه در برخورد با اغتشاشات شهری از جمله در قزوین، اراک، اصفهان، مشهد، تهران و برخی شهر های دیگر یکی دیگر از عملکرد های موفق بسیج محسوب می گردد. این مسئله بخصوص در رابطه با اغتشاشات رخ داده در سال های اخیر که با حضور بسیج بدون درگیری و استفاده از قوه قهریه پایان یافته از اهمیت فوق العاد های برخوردار است(بابایی و همکاران، ۱۳۹۰).

۵. مقابله با اشرا

همکاری با نیرو های مسلح، به ویژه نیروی انتظامی برای مقابله با اشرا در کلیه ی نقاط بخصوص در مناطق مرزی شرق و شمال شرق کشور که هم اکنون نیز دامه دارد یکی دیگر از آثار مثبت حضور نیرو های بسیجی در ایجاد و حفظ امنیت می باشد. این نقش در برخی نقاط کشور نیز در مقیاس محدود تر مصداق داشته است(بختیاری، ۱۳۹۴).

۶. پشتیبانی از جنگ

بسیج علاوه بر حضور فیزیکی در طول هشت سال دفاع مقدس در مورد تأمین و پشتیبانی نیاز های جنگ نیز به طور مستقیم یا غیرمستقیم نقش داشته است. جمع آوری و هدایت کمک های مردمی توسط رده های مقاومت بسیج و مشارکت بسیجیان در ساخت بخشی از مهمات جنگی مانند گلوله های توپ و خمپاره و همچنین استفاده از تخصص و تجارب آنان برای ساختن تجهیزات و وسایل جنگی، بخش دیگری از این نقش آفرینی محسوب می شود(بشیریه، ۱۳۸۹).

ب- فعالیت های امنیتی

۱- اقدامات حفاظتی

حفاظت از شخصیت های کشوری و منطقه ای، حفاظت از اماکن طبقه بندی شده و مهم، بخصوص در اوایل انقلاب، حفاظت از هواپیما های کشوری، کمک به خنثی سازی توطئه هایی مانند ترور، بمب گذاری، آدم ربایی و .. از دیگر کارکرد های بسیار مؤثر بسیج بوده است. به طوری که پس از حضور بسیج در مأموریت هایی مانند مقابله با هواپیما ربایی، این مشکلات به طور کلی رفع و باند های تبهکار زیادی شناسایی و دستگیر شدند(تیموری، ۱۳۸۹).

۲- نقش اطلاعاتی

امروزه یکی از مهمترین عوامل ثبات و پایداری امنیت در کشور های مختلف جهان را ناشی از هوشیاری و مشارکت مردم این کشور ها در برخورد با مسائل امنیتی می دانند، به طوریکه این موضوع در بسیاری از کشور ها به یک فرهنگ تبدیل شده و مردم پس از مشاهده هر گونه موضوع مشکوک، بلافاصله نیرو های مسئول را مطلع می نمایند و این مسئله نیز موضوع دیگری است که با تدبیر حضرت امام(ره) در قالب یک شبکه ی گسترده ی ۲۰ میلیونی تحت عنوان ارتش ۲۰ میلیونی، تا بحال توانسته خدمات قابل توجهی را در زمینه ی شناسایی و انهدام گروه های معاند و ضدانقلاب و جاسوس و یا باند های قاچاق کالا و مواد مخدر و یا باند های فساد و آدم ربایی ارائه نماید(جمالی، ۱۳۸۹).

۳- کشف و خنثی سازی اعتصابات

جلوگیری از گردش چرخه اقتصادی و ایجاد اختلال در نظام خدماتی کشور، یکی دیگر از شیوه های استکبار و دشمنان ایران اسلامی برای متوقف ساختن یا کند کردن حرکت پرشتاب انقلاب اسلامی به شمار می رود. در زمینه ی خنثی سازی این معضل نیز اعضای بسیج، به ویژه بسیج ادارات و کارخانجات بسیار فعالانه و با هوشیاری کامل عمل نموده و هرگز به ضدانقلاب اجازه ندادند که وقف های در نظام اقتصادی و خدماتی کشور بوجود آورند. عمده ترین نقش بسیجیان در این خصوص در دو بخش عمده قابل بررسی است:

- ایفای نقش در اعتصابات به جای نیروهای نظامی

- کشف، شناسایی و خنثی سازی اقدامات عوامل اخلاکگر(خراشادی زاده، ۱۳۹۱).

۴- جمع آوری سلاح و مهمات غیرقانونی

مشارکت و همکاری با سایر دستگاه های مسئول برای جمع آوری سلاح و مهمات غیرقانونی توسط رده های مقاومت بسیج، نوعی دیگر از خدمات امنیتی بسیج محسوب می شود(جمالی، ۱۳۸۹).

۵- تسلیح بسیجیان

تسلیح بسیجیان در مناطق مرزی و نقاط کور کشور (نقاط کویری و دور از دسترس)، به ویژه تسلیح عشایر پر تلاش و غیور کشور، یکی دیگر از اقدامات بسیج می باشد که نقش عمد های در بازدارندگی ایفا نموده است. ضمن اینکه از این نیروی کارآمد، گروهی را سازمان داده و بوجود آورده است که در هر زمان و مکان قادر است تا هنگام ورود سایر نیرو های مسلح و مسئول به دفاع از سرزمین اسلامی بپردازد(اخلاقی، ۱۳۸۶).

ج- فعالیت های فرهنگی

پس از شکست و ناکامی استکبار در زمینه ی مسائل نظامی، تهاجم فرهنگی دشمن با سرعت فراوان توسعه یافته و با استفاده از متنوع ترین و جدید ترین ابزار در زمینه های مختلف مورد استفاده ی آنان قرار گرفت. از این رو برنامه های بسیج نیز با گرایش کاملاً محسوس، به این سمت سوق داده شد و تلاش شد تا از تمام امکانات و توانائی های این مجموعه ی عظیم برای مقابله با این تهاجم گسترده نهایت استفاده به عمل آید

مهمترین مصادیق این اقدامات را می توان به شرح زیر نام برد:

۱- امر به معروف و نهی از منکر

رده های مقاومت بسیج و اعضای آن نقش بسیار مؤثری در احیاء این سنت الهی به عنوان یکی از بهترین و کارآمد ترین شیوه های مقابله با تهاجم فرهنگی ایفا نموده اند. این حرکت اسلامی- یعنی حساسیت نشان دادن نسبت به منکرات و ترویج معروفات به قدری مؤثر بوده که باعث از بین رفتن یا کمرنگ شدن بسیاری از ناهنجاری ها و معضلات اخلاقی و فرهنگی در جامعه شده است. این مأموریت تا آن اندازه حائز اهمیت بوده که رده های بسیج تا کنون ده ها شهید و جانباز را تقدیم انقلاب اسلامی نموده اند. در این رابطه اگر چه تلفات و خسارت هایی به کشور تحمیل شده و تعدادی از بهترین فرزندان این مرز و بوم را قربانی خود ساخته است اما عدم توفیق کامل دشمن در دستیابی به اهداف این توطئه را می توان مرهون حضور ایثارگرانه ی بسیجیان و امت حزب الله در صحنه ی مبارزه با این تهاجم دانست (جمالی، ۱۳۸۹).

۲. ترویج فرهنگ و ارزش های اسلامی و انقلابی

ترویج و توسعه ی فرهنگ ناب محمدی (ص)، فرهنگ جبهه و جنگ و تفکر بسیجی و همچنین احیاء ارزش های دینی و ملی یکی دیگر از برکات بسیج محسوب می شود. اندیشه و تفکر بسیجی، التزام او به سنت های اسلامی و سنت های پسندیده اجتماعی و طراحی برنامه های مناسب برای توسعه ی این فرهنگ از طریق رده های مقاومت بسیج یکی از اصولی ترین اقدامات در این زمینه محسوب می شود. برگزاری انواع مراسم و مناسبت های اسلامی، برگزاری یادواره های شهدا، تجلیل از ایثارگران و خانواده های آنان، جلب و جذب جوانان به سوی معنویت و .. از جمله اقدامات مؤثری به شمار می روند که بسیج در این زمینه انجام داده است (رمضان زاده و آریان نژاد، ۱۳۹۵).

۳. فعالیت های فرهنگی و هنری

برگزاری انواع جشنواره ها و مسابقات فرهنگی، برگزاری انواع اردو های زیارتی، سیاحتی و بازدید از جبهه، برگزاری انواع مراسم عبادی، فرهنگی و سیاسی، فعالیت در زمینه های هنری مانند: فیلم، تئاتر، سرود، چاپ و نشر کتاب و نشریات و ده ها فعالیت دیگر همگی از مصادیق فعالیت در این زمینه می باشند (جمالی، ۱۳۸۹).

۴. فعالیت های علمی، آموزشی و توجیهی

برگزاری انواع کلاس ها و جلسات آموزشی و توجیهی در مورد مسائل عقیدتی، سیاسی و فرهنگی و پاسخ به شبهات و سئوالات بسیجیان و جوانان کشور، اعزام مبلغ و سخنران به مراکز آموزشی، دستگاه های دولتی و سایر مراکز تجمع نیز در ارتقاء سطح فکری و فرهنگی جامعه بسیار مؤثر بوده و از بروز بسیاری از انحرافات فکری و اخلاقی جلوگیری نموده است (روینگ و همکاران، ۱۳۸۸).

۵. ایجاد تشکل های فرهنگی و آموزشی

ایجاد، توسعه و تجهیز کانون های جوانان بسیج در بسیاری از شهر های کشور، ایجاد کانون های فرهنگی بسیج در مساجد، تأسیس دارالقرآن های بسیج، راه اندازی مراکز مشاوره، ایجاد مؤسسات فرهنگی و علمی، تأسیس باشگاه های ورزشی، ایجاد هسته ها و گروه های علمی، فرهنگی و هنری در رده های مقاومت بسیج بخصوص رده های قشری و .. نیز از دیگر دستاورد های بسیج در جهت پیشگیری و مقابله با تهاجم فرهنگی محسوب می شوند (جمالی، ۱۳۸۹).

د- فعالیت های اجتماعی

فعالیت های بسیج در زمینه ی مسائل اجتماعی و همکاری با دولت نیز به قدری گسترده است که آثار آن به وضوح در جامعه قابل لمس و مشاهده می باشد. مهمترین مصادیق عملکرد در این زمینه را نیز می توان در موضوعات زیر خلاصه نمود.

۱- مأموریت های امداد و نجات

نقش بسیج در امداد رسانی به مردم و مناطق بحران زده با توجه به شبکه گسترده ی رده های مقاومت بسیج، به عنوان قابل دسترس ترین نیروها، بسیار حائز اهمیت بوده است. به طوری که پیوسته بسیجیان اولین کسانی بوده و هستند که هنگام بروز حوادث اعم از طبیعی مانند سیل و زلزله یا غیرطبیعی مثل بمباران ها و آتش سوزی ها در صحنه حاضر و به کمک مردم شتافته اند حضور بسیج در امداد رسانی به مناطق زلزله زده رودبار و منجیل، قائنات و بجنورد، اردبیل و یا مناطق سیل زده شمال کشور، همچنین مناطق جنگ زده کشور و یا مناطقی که در طول جنگ مورد هدف بمب ها و موشک های عراق قرار گرفت نمونه هایی از نقش و حضور بسیج در این زمینه می باشد (زمانی، ۱۳۸۷).

۲- همکاری با دولت

بارز ترین عملکرد بسیج در همکاری با دولت در اجرای طرح ملی ریشه کنی فلج اطفال که با شرکت هزاران نفر از اعضای بسیج و بکارگیری رده های مقاومت اجرا شد قابل رؤیت است. اجرای این طرح توسط بسیج، نه تنها باعث صرفه جویی قابل توجهی در هزینه ها گردید بلکه به لحاظ گستردگی رده های بسیج در اقصی نقاط کشور، تمامی مناطق حتی دور افتاده ترین نقاط را به راحتی تحت پوشش قرار داد. سایر اقدامات قابل توجه در این زمینه شامل فعالیت هایی مانند: اجرای طرح های درختکاری که همه ساله اجرا می گردد، طرح نگهداری و توسعه ی مراتع، طرح بیمه ی روستائیان، طرح آموزش بهداشت خانواده، طرح آمارگیری اماکن مذهبی، مشارکت در طرح کویرزدایی و ده ها اقدام ارزنده دیگر می شود (ساعد، ۱۳۸۴).

ه- فعالیت های اقتصادی

بسیج در زمینه ی فعالیت های اقتصادی نیز گام های مثبتی را برداشته است که اهم آن ها عبارتند از:

۱. مقابله با گرانفروشی و احتکار کالا

یکی از معضلاتی را که بسیج برای حل آن به یاری نظام اقتصادی کشور شتافت، موضوع مقابله با گرانفروشی و احتکار کالا می باشد. این همکاری بخصوص پس از پایان جنگ که بازار از عدم ثبات و پایداری قیمت ها و گرانفروشی و احتکار رنج می برد، توانست تا حدود زیادی مشکل را برطرف و پایداری لازم را به بازار بازگرداند.

۲. مشارکت در سازندگی کشور

حضور فعال و پرشور متخصصین و اعضای بسیج در طرح ها و پروژه های مختلف سازندگی در قالب فعالیت های پیمانکاری برای ساختن جاده ها، سدها، لوله کشی آب و گاز و سایر تأسیسات شهری و روستایی، فعالیت دیگری است که اگر چه شاید بازتاب چندانی در اذهان عمومی نداشته اما آثار مثبت فراوانی را به ارمغان آورده است.

۳. ایجاد تعاونی های چند منظوره

نقش بسیجیان در توسعه ی فعالیت های صنعتی، کشاورزی و خدماتی در قالب تأسیس تعاونی های چند منظوره نیز بسیار چشمگیر بوده است. در واقع بسیج با فراهم نمودن تسهیلات لازم برای ایجاد این فعالیت ها ضمن ایجاد اشتغال برای بسیجیان و افراد جامعه، به طور مستقیم و یا غیرمستقیم در شکوفایی اقتصاد کشور به ایفای نقش پرداخته است (ساعد، ۱۳۸۴).

ظرفیت های اجتماعی بسیج

بسیجیان عضو پایگاه های مقاومت بسیج در فضایی غیر رسمی با امکانات کم فارغ از تمایزات تحصیلی، جغرافیایی، دینی، قومی، زبانی و سنی در کنار هم و به شکل گروهی حاضر می شوند. این ویژگی های اجتماعی در جامعه از پایگاه مقاومت یک اجتماع خاص و منحصر به فرد می سازد. روابط غیر رسمی و خالصانه و بی پیرایه رایج در جامعه بسیجی، جو این زیر سیستم را از سایر زیر سیستم های جامعه متمایز می کند. غیر رسمی بودن و جو محیطی سالم، پویا و صمیمی در پایگاه ها به عنوان یکی از ویژگی های سازمان های فرهنگی و اجتماعی می توان بسیار قابل توجه بوده و اهمیت بهره گیری از سایر ظرفیت های بالقوه ذکر شده را در چنین جوی دو چندان کند.

۱. شرکت داوطلبانه در فعالیت های عام المنفعه اجتماعی

۲. اشاعه مشارکت و همکاری در بین بسیجیان
۳. حلقه اتصال و متحد کننده مردم
۴. دوری از تجمل گرایی و اسراف
۵. اشاعه فرهنگ کار و تلاش
۶. مردمی سازی الگوهای مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و....

ظرفیت های انسانی بسیج

بسیجیان حاضر در پایگاه های مقاومت نیروی انسانی خوبی برای انجام فعالیت های مربوط به اشاعه فرهنگ دفاع مقدس هستند که می توان با ایجاد انگیزه در آنان از طریق راهکار های زیر برای پیشرفتشان استفاده کرد.

۱. در نظر گرفتن کار پاره وقت برای بسیجیان در فعالیت های مربوط به امور فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی و.....
۲. هدایت جامعه برای احصای ظرفیت های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی بالقوه برای بهره برداری بهینه در راستای حمایت از تولیدات گوناگون داخلی
۳. افزایش بودجه های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی بسیج با هدف ترویج الگوهای برتر
۴. در نظر گرفتن تسهیلاتی در اعطای وام قرض الحسنه برای بسیجیان فعال در عرصه های مختلف
۵. معرفی و تشویق بسیجیان فعال در زمینه های مختلف در مراسمات
۶. حمایت از تولیدات داخلی
۷. خرید کالای ایرانی

ظرفیت های ترویجی و تبلیغی بسیج

پایگاه های مقاومت بسیج فضای بسیار مناسبی برای تبلیغات مستقیم و غیر مستقیم و ترویج فرهنگ اسلامی و دفاع مقدس است.

در این راستا راهکار های زیر می تواند بسیار موثر باشد

۱. فرهنگ سازی دستاوردهای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس از طریق شبکه های اجتماعی (مساجد، حسینیه ها، هیات های مذهبی، گروه های مرجع و نخبگان)
۲. برگزاری مسابقات علمی- پژوهشی و ورزشی برای ترویج فرهنگ انقلاب و دفاع مقدس
۳. انعکاس توانایی های بخش های مختلف انقلاب و دفاع مقدس از طریق فضاهای مختلف، رسانه ای و مجازی و.....
۴. تلاش برای حفظ آرامش جامعه و مقابله جدی با هرگونه تنش زایی و تشویش اذهان عمومی
۵. پخش منظم، مستمر و هدفمند بروشورهای آموزشی در پایگاه های مقاومت
۶. معرفی یک روز به عنوان روز فرهنگ سازی ارزش های انقلاب و دفاع مقدس در پایگاه هاد مقاومت
۷. نصب پوسترهای مربوط به انقلاب و دفاع مقدس در محیط پایگاه های مقاومت
۸. پخش مستمر داستان زندگی شهدا و ایثارگران
۹. انتشار نشریه های علمی آموزشی در حوزه انقلاب و دفاع مقدس
۱۰. نصب شعارهای انقلاب و دفاع مقدس در پایگاه های مقاومت

تلاش بسیج در عرصه فرهنگ

بسیجی هوشمند باید بیش از هر چیز به این مطلب بیاندیشد که امروز صحنه نبرد از میدان نبرد نظامی به عرصه فرهنگی انتقال یافته است. علاوه بر این که در عرصه صنعتی و کشاورزی و عمرانی تلاش خودش را انجام می‌دهد، باید متوجه باشد که نوک پیکان دشمن امروز متوجه عرصه فرهنگی است و اگر موفقیتی هر چند کم در این عرصه بدست آورد، برای او بزرگترین پیروزی خواهد بود. بنابراین نخستین وظیفه بسیجی در این عصر کسب آگاهی از اهمیت نبرد فرهنگی و درک موقعیت خطیر فرهنگ بسیجی است و توجه به این که دشمن تمام تلاشش را برای نابودی این فرهنگ به کار گرفته است. با اندیشه درباره فعالیت‌هایی که در داخل و خارج کشور هدایت و انجام می‌شود، می‌توان نمونه‌های بارز این نقشه شوم را آشکارا مشاهده کرد. با توجه به این که ماهیت تلاش بسیجی در این عصر باید در مسایل فرهنگی باشد، ابتدا شناخت فرهنگ غرب و سپس مقابله با تهاجمات آن، ضروری به نظر می‌رسد (شیرین، ۱۳۸۸).

مقابله بسیج با تهاجم فرهنگی

تفکر بسیجی چه نقشی را باید در آینده انقلاب ایفا کند؟ پس از درک درست خطر فرهنگی و شناخت دشمنان و نقشه‌های آن‌ها، تشخیص وظیفه مشکل نیست. بسیجی باید در عرصه فرهنگی خود را تقویت کند و فعالیت‌های فرهنگی را هدف اصلی خویش قرار دهد. منظور از فعالیت فرهنگی و رشد فرهنگی در تفکر بسیجی روشن است، هر چند با القائات غرب‌زده‌ها فرهنگ نیز دارای معانی متضاد شده اما در تفکر بسیجی فعالیت فرهنگی و رشد فرهنگی به معنای شناخت بهتر اسلام و پاسداری از ارزشهای دینی است، دینی که بسیجیان جان خویش را نثار آن می‌کنند و انقلاب نیز به رهبری امام با تکیه بر اسلام و ارزش‌های آن به پیروزی رسید. تلاش غرب‌زده‌ها برای بکارگیری فرهنگ در مفاهیم متضاد، فضا را چنان آلوده کرده که حتی مسأله برای دولتمردان نیز مشتبه شده و آنان نیز کار فرهنگی را تنها در ورزش و موسیقی می‌بینند و بودجه‌ای هم که برای کارهای فرهنگی پیش‌بینی می‌شود فقط در اینگونه کارها هزینه می‌شود، البته این به معنای مخالفت با ورزش و هنر نیست اما ارزشها و اولویتهای آنها را باید رعایت کرد، در حالی که جوانان عزیز کم کم از مایه‌های اصلی فرهنگ انقلاب تهی می‌شوند، معنویات به فراموشی سپرده می‌شود و روحیه بسیجی از بین می‌رود، جایی برای صحبت از نقش دیوان و ایوان نیست، خانه از پای بست دارد ویران می‌شود خواهی در فکر نقش ایوان است (عبدالملکی، ۱۳۸۹).

حرکت فرهنگی غرب‌گرا که در کشور بوجود آمده و عده‌ای آن را رهبری می‌کنند، بنیادی برای دین، انقلاب و بسیج باقیمانی ندارد. وقتی بسیج مفهوم پیدا می‌کند که عده‌ای معتقد باشند، دینی هست و این دین دارای حقایق اصیل و ثابت و ارزشهایی معتبر است و همچنین پایه‌های این دین قابل شناخت و دفاع است. اما اگر تلاش‌های عده‌ای غرب‌زده باعث تزلزل و انحراف در این اعتقادات شود و محیط نورانی جامعه را ابرهای تیره و تار برآمده از فضای مغرب‌زمین تاریک کنند تا جلوی خورشید دین گرفته شود، در این صورت بسیجی نیز مفهومی نخواهد داشت. این جریان وابسته برای رسیدن به اهدافشان اظهار داشتند که دین قابل شناختن واقعی نیست چون واقعیت ثابتی ندارد و تا بی‌نهایت قابل تغییر است بنابراین نمی‌توان گفت که این شناخت از دین درست است و آن نادرست! بسیجی به شناخت امام از دین اطمینان دارد و شناخت فقها را از دین به عنوان دین‌شناسان می‌پذیرد اما برای این که این اطمینان را از بسیجی سلب کنند، می‌گویند: تمام علوم با هم در ارتباطند کسی که شیمی نداند، ریاضی، فیزیک و سایر علوم را نیز نمی‌داند و کسی که این علوم مرتبط به هم را نداند، حق ندارد بگوید

دین شناس است، پس امام و سایر فقها را نمی‌توان اسلام‌شناس و دین‌شناس دانست زیرا مجموعه معرفت بشری یک شکل هندسی دارد که اگر یک ضلع آن برداشته شود، شکل خود را از دست می‌دهد (جمالی، ۱۳۸۹).

زمینه‌های بروز ارزش‌های دفاع مقدس

در شکل‌گیری و تداوم ارزش‌های دفاع مقدس که طی جنگ در جبهه‌های نبرد در بین رزمندگان شکل گرفته و تجلی یافتند؛ علل و عوامل متعددی مؤثر بودند که برخی از آنها مقطعی و اعتباری و برخی دیگر دائمی، فطری و دینی‌اند و می‌توان آنها را به صورت زیر دسته‌بندی کرد:

۱) عامل زمان و مکان

حمله عراق به جمهوری اسلامی ایران و تعارض به امنیت ملی و حیثیت سیاسی - اجتماعی و اقتصادی زمینه‌ای را فراهم کرد که در آن، نیروهای انقلابی بزرگ‌ترین جانفشانی، ایثار و گذشت را برای دفع خطر دشمن از خود نشان دادند. به عبارت دیگر، شرایط جنگی و ظهور ارزش‌هایی ویژه، با یکدیگر هم‌زمان و هم‌زاد بودند. تجاوز نظامی گسترده عراق باعث شد تا مردم هویت، حیثیت ملی و مذهبی؛ و هستی خود را در خطر ببینند و بر اساس معیارهای دینی و عقلی برای مقابله با دشمن رفتار خاصی را از خود نشان دهند که می‌توان آن را با واژه‌هایی، مانند مقاومت و نهراسیدن از دشمن، ایستادگی و شجاعت، حمله به دشمن، تحمل سختی و مشقت و از خود گذشتگی، ترجیح مصالح ملی و عمومی به مصالح فردی در عالی‌ترین شکل توصیف کرد.

۲) اصول عقیدتی - اخلاقی

نزد بسیاری از اقوام و ملیت‌ها، معیارهای حقوقی و انسانی ارزش‌ها را می‌آفرینند، اما برای ملل مسلمان افزون بر آنها، معیارهای دینی و فرهنگ اسلامی نیز، ارزش آفرینند. ارزش‌های اقتصادی یا سیاسی صرف نزد بسیاری از کشورهای جنگ‌جو و متجاوز و جاه‌طلب رایج است و تاریخ شواهد فراوانی برای انواع و اقسام آنها ارائه می‌کند. این در حالی است که در جوامع اسلامی، این ارزش‌ها با محک و معیارهای والاتری سنجیده و در صورت تأیید، حمایت می‌شوند.

۳) رزمندگان

عاملان و آفرینندگان ارزش‌های جنگ هشت‌ساله، افرادی مؤمن و معتقد به ارزش‌ها بودند. قهرمانان، ایثارگران و مجاهدان جنگ تحمیلی از روی عقیده و ایمان علیه دشمن مبارزه و از سر اخلاق و اختیار و با نهایت توان اقدام کردند. به عبارت دیگر، هیچ‌گاه، نمی‌توان در شرایط زور و اجبار به آفرینش ارزش دل بست.

۴) تبلیغات

یکی از دلایل پیروزی نیروهای خودی علیه دشمن، داشتن روحیه بالا و انگیزه قوی مبارزه علیه آنها بود؛ موضوعی که جز در پناه تبلیغات ایدئولوژیک امکان‌پذیر نبود. نکته مهم آنکه، این نوع تبلیغات افزون بر ایجاد انگیزه، به رشد و تقویت ارزش‌ها کمک می‌کردند.

۵) رهبری

در خلق ارزش‌های دوران دفاع مقدس، امام خمینی (ره) به‌عنوان فرمانده کل قوا نقشی کلیدی داشت. در واقع رزمندگان، تنها به دلیل اینکه ایشان فرمانده کل قوا می‌باشند، از امام (ره) اطاعت نمی‌کردند، بلکه ایشان را رهبر و مقتدای خود می‌دیدند؛

رهبری که هم، از مشروعیت قانونی و سنتی برخوردار بودند و هم، رهبری کاریزماتیک (فرهمنده) محسوب می‌شدند؛ بنابراین، از این نظر، در ایجاد و تعمیق ارزش‌ها نقش مهمی داشتند (جمالی، ۱۳۸۹).

عموماً، از ارزش‌های دوران جنگ تحمیلی با عنوان جنبه‌های مثبت جنگ یاد می‌کنند؛ جنبه‌های اخلاقی انکارپذیری که حتی مخالف‌ترین افراد و ضدجنگ‌ترین انسان‌ها نیز نمی‌توانند، منکر آنها شوند. جنگ زمینه ظهور ارزش‌هایی مانند شجاعت، فداکاری، وفاداری، صداقت و ایثارگری است و ظهور آنها را در بالاترین درجه امکان‌پذیر می‌کند. انسان‌هایی که در صحنه‌های غیر از صحنه جنگ، حاضر نبودند کمترین فداکاری و گذشتی برای دیگران انجام دهند، به محض آغاز دفاع مقدس، تحت تأثیر شرایط جنگی ارزش‌های غیرمادی اعجاب‌انگیزی را از خود نشان می‌دادند (عرفانی، ۱۳۹۲).

در تمام تمدن‌ها و در بین تمامی اقوام و قبایل، گروه خودی در نقش یک درون‌گروه از گروه‌های غیر خودی که نقش یک برون‌گروه را دارند، متمایز می‌شوند. رزمندگان، جبهه دوست و دشمن را از یکدیگر بازمی‌شناسند؛ حالت روانی ویژه‌ای که گاستون بوتول جامعه‌شناس فرانسوی، آن را ثنویت روانشناختی می‌نامد. وی می‌گوید: «مفهوم دوست و دشمن در زمان جنگ و صلح کاملاً از یکدیگر متفاوت‌اند؛ مفهومی که شاید ویژگی جنگیدن و آمادگی برای نبرد در جبهه‌ها آن را دگرگون می‌کند. در مکان‌هایی غیر از جبهه جنگ، دشمن فرد فرومایه و خطرناکی است، اما همین فرد در جبهه جنگ، در نهایت فرومایگی و پستی دیده می‌شود و به حدی منفور و خطرناک می‌گردد که باید به سرعت او را از بین ببریم؛ زیرا در غیر این صورت، او ما را از بین می‌برد. برای دولت و هم‌رزم نیز باید آن‌قدر فداکاری کنیم که سلامت کامل و راحتی و آسایش او فراهم آید. به عبارت دیگر، باید خود را با تمام وجود در راه او فدا کنیم. هر چند کشتن و نابودی دشمن یک ارزش است؛ زیرا، او قصد دارد هستی و حیثیت ما را از بین ببرد، اما، این اقدام اصول اخلاقی و انسانی دارد و اگر اقوام و گروه‌هایی به اخلاقیات و اصول انسانی پای‌بند نباشند، ممکن است همچون حیوانی وحشی از هیچ حیوانی وحشی از هیچ جنایت و درنده‌خویی و تجاوز و ویرانی رویگردان نباشند و تمامی حقوق در جنگ را نقض و به جنایت‌های جنگی دست بزنند.» (نیکخواه، ۱۳۹۳).

نقش ارزش‌ها در هویت‌سازی اجتماعی

مرور مختصر درگیری‌ها و جنگ‌ها در طول تاریخ بشری نشان می‌دهد که بسیاری از این رفتارها تابع عقل و اندیشه و اخلاق و احساس مسئولیت نبوده است. در مقاطع مختلف جنگی، که انسان تابع اصول و ارزش‌های اخلاقی یا ارزش‌های مذهبی نبوده، از او رفتار دمنشانه و بسیار غیراخلاقی سرزده که به رفتار حیوانی و غیرانسانی تعبیر و تفسیر شده است. در دوران معاصر، با گسترش دیدگاه اخلاقی - حقوقی در جنگ‌ها کوشش شده است تا این‌گونه رفتارهای ضدانسانی تحت کنترل درآید و با ابراز و وضع قوانین و مقررات از بروز یا شدت آن کاسته و متخلفان در دادگاه جنایی بین‌المللی مجازات شوند (تقی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۰).

به عقیده پیتیر می‌یر، همراه با تکامل اجتماعی جوامع بشری و پا به پای تحولات سیاسی - اقتصادی، فناوری، علل و انگیزه‌ها، اشکال و اهداف جنگ‌ها نیز دگرگون شده‌اند. اما متأسفانه به‌رغم این تغییرات، نه تنها بیشتر رفتار انسان‌ها در جنگ‌ها از نظر اخلاقی و انسانی بهتر نشده، بلکه با گسترش علم و فناوری و ابداع و اختراع ابزار جنگی جدیدتر، رفتار آنها با خشونت بیشتری ادامه یافته است. در جریان هشت سال دفاع مقدس، بارها رفتار غیراخلاقی - انسانی نیروهای عراقی را شاهد بودیم. حملات هوایی با بمب‌های شیمیایی به شهرها و جبهه‌ها، بمباران‌ها و موشک‌باران شهرها و روستاها، هدف قرار دادن مردم غیرنظامی و بی‌دفاع و رفتار غیرانسانی با اسیران و زخمی‌ها همگی گواه این رفتار ضدانسانی نیروهای عراق بوده است، اما در جبهه ایران،

نیروها و سربازان اسلام به پیروی از مولا و مقتدای خودشان، حضرت امیرالمؤمنین(ع) و با درس‌گیری از فلسفه شهادت و ایثار و از خودگذشتگی سرور و سالار شهیدان، حضرت حسین بن علی(ع)، رفتار و برخوردهای بسیار متفاوتی داشتند(تقی زاده، ۱۳۸۰).

ضمن آنکه رزمندگان اسلام نیز به پیروی از تعالیم قرآن که در یازده مورد، جهاد را با عبارت فی سبیل الله و در بیست مورد، قتال را با همین عبارت (فی سبیل الله) آورده است، کشتن و کشته شدن را فقط و فقط در راه خدا ارزشمند می‌دانستند و از خود، ارزش‌های اخلاقی - دینی و فرهنگی خوبی به یادگار گذاشتند که همگی در تاریخ و وجدان بیدار و آگاه مردم ما و جهانیان مضبوط است. در خاطرات اسیران عراقی و رزمندگان اسلام و شهیدان جنگ تحمیلی، موارد بسیاری آورده شده است که همگی حاکمیت مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی - اخلاقی و انسانی را در بین رزمندگان اسلام نشان می‌دهد. در مباحث جامعه‌شناسی، رفتارهای هنجاری افراد، تابع چهار عنصر ارزش، آداب و رسوم، عرف و قوانین است که با شناخت و تجزیه و تحلیل رفتارهای افراد جامعه می‌توان به هویت واقعی آنها پی برد. رزمندگان اسلام با پیروی از فرامین قرآن و اسلام و دستورات رهبر انقلاب حضرت امام (ره) هویت اسلامی - ایرانی خود را به ظهور رساندند، به طوری که پس از گذشت حدود دو دهه از دفاع مقدس، امروز، دشمنان ما زبان به اعتراف گشوده‌اند و از پایمردی و شهامت و شجاعت رزمندگان اسلام سخن می‌گویند. از نگاه امام خمینی(ره) هویت اجتماعی ما بر شاخص‌ها، معیارها و ارزش‌های زیر مبتنی است:

- ۱) ظلم‌ستیزی و حمایت از مظلوم؛
- ۲) پیروی از حق و ضدیت با باطل؛
- ۳) اعتقاد و ایمان به وحدانیت پروردگار در مقابل کفرورزی؛
- ۴) اعتقاد به اسلام انقلابی در مقابل اسلام آمریکایی؛
- ۵) پرورش حس برادری و وطن‌دوستی در مقابل خودپرستی؛
- ۶) ادای تکلیف و از خودگذشتگی در قبال رفاه‌طلبی؛
- ۷) آخرت‌جویی در قبال دنیاخواهی؛
- ۸) قیام در مقابل ظلم و تعدی و نابودی دشمن(جمشیدی، ۱۳۸۹).

موانع گسترش فرهنگ دفاع مقدس در جامعه

در دوران دفاع مقدس، ارزش‌های متعددی در جبهه‌ها رشد کردند و جلوه‌های ویژه‌ای را از خود بروز دادند. بسیاری از این ارزش‌ها عام می‌باشند و قابلیت آن را دارند که در تمامی زمان‌ها و مکان‌ها رشد کنند و به کار گرفته شوند. افزون بر آن، رواج و گسترش آنها می‌تواند روابط مردم با یکدیگر و ارکان مختلف نظام را اخلاقی‌تر کند و کارآیی جامعه را افزایش می‌دهد و روند امورات عمومی و خصوصی را سهل‌تر کنند، اما پس از پایان جنگ، ترویج این ارزش‌ها در جامعه با این موانع روبه‌رو شد:

- ۱) عدم بهره‌گیری از ابزارهای نوین تبلیغ، نخستین مانع گسترش فرهنگ و ارزش‌های دفاع مقدس در جامعه است. امروز، ضرورت جلب بیشتر افکار عمومی به نفع خود بر همه آشکار است و به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته ارتباطی و استفاده از دستاوردهای علمی دانش‌های اجتماعی و روانی که به امر تبلیغات اهمیت ویژه‌ای بخشیده‌اند، از عوامل موفقیت در نهادینه کردن ارزش‌ها محسوب می‌شوند. دریان‌کور، کارشناس تبلیغات، معتقد است که در هر امر تبلیغی موارد زیر مورد توجه قرار می‌گیرد:

الف) ابزار: سخن، چاپ، تصویر، نمایش و نهادها؛

ب) ابزار فنی: مطبوعات، رادیو، تلویزیون، آگهی‌ها و سایر وسایل ارتباط جمعی؛

ج) ابزار انسانی: سخنان راهبران، سخنوران و سیاستمداران؛

د) محتوا و مضامین: ایدئولوژی، شعار، ارائه اطلاعات با مقاصد خاص؛

ه) اهداف: میهن‌دوستی، وفاداری، اطاعت کورکورانه یا انقیاد در برابر هر نوع خودکامگی

بنابراین، عدم استفاده از جنبه‌های هنری و ابزار کارآمد روز می‌تواند مانعی جدی برای نشر فرهنگ دفاع مقدس باشد؛ زیرا، نسل جدید به ابزار سنتی از جمله سخنرانی صرف و شیوه‌های معمول کمتر علاقه دارند.

۲) تفاوت و شکاف بین عمل و بیان خواص و مسئولان جامعه که از گذشته‌های دور، در جامعه وجود داشته است. به عبارت دیگر، مسئولان و رهبران جامعه زمانی می‌توانند از نفوذ فراوان در جامعه برخوردار شوند که بین عمل و عقاید آنها فاصله‌ای نباشد؛ نکته‌ای که مردم آن را به خوبی درک می‌کنند و نسبت به آن حساسیت دارند.

۳) عدم ساده‌زیستی مسئولان و خواص جامعه، به‌ویژه مسئولان و مبلغان فرهنگی را می‌توان مانع دیگر برشمرد؛ نکته مهمی که بارها، حضرت امام(ره) و رهبر معظم انقلاب، در پیامهایشان آن را گوشزد و مسئولان را بدان دعوت کرده‌اند، اما عدم رعایت آن موجب شده است که نه تنها ارزش‌های انقلاب اسلامی و دفاع مقدس مورد اقبال جمعی قرار نگیرد، بلکه ارائه آنها حرکتی ضدفرهنگی محسوب شود و هرگونه زمینه اعتقادی و پذیرش مسائل فرهنگی و ارزش‌های دفاع مقدس از بین برود.

۴) گسترش فقر و شکاف طبقاتی در جامعه، که با افزایش آن ارزش‌های معنوی کم‌رنگ‌تر خواهد شد.

۵) رواج تبغیض و اعمال بی‌ضابطه در جامعه، که می‌تواند ریشه هر اعتقادی را نابود و به گسترش فقر و شکاف طبقاتی کمک شایانی کند؛ موضوعی که به دنبال آن، انواع و اقسام فسادها دامن‌گیر جامعه می‌شود و معنویت و اعتقاد به مسائل معنوی از بین می‌رود(خطیبی، ۱۳۹۰).

واقعیت این است که در نهایت، بین اهمیت موضوع در مقوله نظری (نشر و گسترش فرهنگ دفاع مقدس) و مجموعه اقداماتی که از دیدگاه عملی در این باره صورت گرفته است، فاصله زیادی دیده می‌شود و در یک کلام، عملکرد نادرست و ضعف مدیریت برخی از مسئولان در اداره جامعه، سوء استفاده و فساد مالی برخی از عناصر و وابستگان به مسئولان نظام، عدم پاسخ‌گویی اصولی به نیازهای مردم، نادیده گرفتن افکار عمومی و ترجیح مصالح و منافع فردی برخی از مسئولان بر مصالح و منافع عمومی متأسفانه، در بی‌اعتمادی، بدگمانی و دل‌سردی مردم نسبت به نظام تأثیر مستقیمی داشته است؛ و بر تبلیغات و تلاش مسئولان و متولیان در نشر فرهنگ دفاع مقدس و انقلاب اسلامی تأثیر منفی گذاشته است. افزون بر موانع داخلی، موانع بیرونی نیز در برابر گسترش فرهنگ دفاع مقدس وجود دارند. کشورهای جهان‌خوار و سلطه‌گر غربی از فردای پیروزی انقلاب اسلامی علیه این نظام مقدس به توطئه‌های گوناگون در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، نظامی و فرهنگی دست زدند و با تمامی توان و ابزار ممکن به مقابله با آن برخاستند. رواج شایعه‌های گوناگون، تبلیغات منفی و غیر واقعی از طریق فیلم، خبر و گزارش، تهاجم فرهنگی با ابزار فیلم، ویدئو، رایانه، کتاب و نشریه، تهاجم نظامی و علنی از راه‌های مستقیم، محاصره و تحریم اقتصادی در زمینه‌های نفتی و محصولات صنعتی، تهدیدها و کارشکنی‌ها در مجامع رسمی سیاسی بین‌المللی، از جمله اقدامات و موانع فرا مرزی گسترش فرهنگ انقلاب اسلامی، به‌ویژه فرهنگ دفاع مقدس محسوب می‌شوند(جعفری، ۱۳۹۱). ویژگی‌های

فرهنگ دفاع مقدس که وحدت‌آفرین و مخالف استعمار و سلطه‌جویی بیگانگان بود و رشد و بالندگی نیروهای داخلی را در زمینه‌های صنعتی، نظامی و کشاورزی به دنبال داشت، نمی‌توانست برای جهانخواران و متجاوزان به حقوق ملل تحت ستم پذیرفتنی باشد. فرهنگ دفاع مقدس عناصر مثبت و سازنده‌ای داشت که در صورت قرار گرفتن در متن زندگی مردم یا به عبارت دیگر، آمیخته شدن آنها با زندگی روزمره مردم، می‌توانست در مقابل تهاجم فرهنگی غرب ایستادگی کند و از تأثیرات سوء آن بکاهد؛ اما متأسفانه، از آنجا که ما استراتژی فرهنگی مشخص و متولی ویژه‌ای در این مورد انتخاب نکردیم و تلاش و جدیت برای زنده نگه داشتن ارزش‌های دفاع مقدس به عمل نیاوردیم، به سرعت، تمامی ارزش‌های مزبور به دست فراموشی سپرده شد و در حال حاضر، با استحاله ارزش‌ها روبه‌رو می‌باشیم (جعفری، ۱۳۸۸).

لزوم ماندگاری ارزش‌های دفاع مقدس

چگونه اندیشیدن درباره تاریخ و آگاهی از آن، عامل روشن شدن خواست‌های ما می‌شود. این اندیشه یا به ما روشنایی می‌دهد و یا ما را از راه به در کرده و از واقعیات غافل می‌سازد (دوران افتخار، ص ۱۴)

دامنه تأثیرگذاری فرهنگ و معنویات جبهه با پیچیدن آوازه اش در میان دیگر جوامع مسلمین، خاصه در لبنان و افغانستان و کشورهای منطقه خلیج فارس گسترده گردید. تأثیر عمیق فرهنگ دفاع مقدس در زندگی مردم و در کنه باور و اعتقادات مذهبی امت مقاوم و حزب الله انکارپذیر نیست. اهمیت این موضوع وقتی بیشتر نمایان می‌شود که ببینیم مقام معظم رهبری نیز در فرمایشات گوه‌بارشان مدام بر این موضوع تأکید دارند می‌بایست این فرهنگ با جدیت تمام در سیاست‌ها و برنامه ریز بهای فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور لحاظ و تثبیت گردد. بر همین اساس، باید با آفت‌ها و ضد ارزش‌های فرهنگ دفاع مقدس که همانا رفاه طلبی و راحت طلبی دنیاخواهی است مقابله کرد (همان، ص ۲۰).

نتیجه گیری

یکی از رسالت‌های مسئولیت‌ها در طول تاریخ در همه عصرها و همه تمدن‌ها و کشورها انتقال دادن ارزش‌های حاکم بر جامعه است. حفظ و اعتلاء و انتقال ارزش‌های اصیل فرهنگی و دینی و باورهای مطلوب اجتماعی و رفتارهای متعالی فردی و جمعی مانند نشاط و پویایی، عطوفت، استواری، عزم و تلاش از اساسی‌ترین رسالت‌های همگانی است. رسانه‌های گروهی و تشکل‌های مردم‌نهاد از قبیل (راديو، تلویزیون، مطبوعات، وسایل صوتی تصویری و اطلا رسانی‌های نوین و من جمله بسیج) می‌توانند نقش قابل توجهی در تبلیغ و ترویج و نهادینه کردن بسیاری از باورها و ارزش‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، معنوی و... دفاع مقدس داشته باشند.

در کشور عزیزمان، اندیشه بسیج یکی از نکات و موارد حیاتی است که جهت تحقق چشم‌انداز بیست ساله و گسترش روحیه خلاقیت و نوع‌آوری در همه حیطه‌ها بدان نیاز است. بسیجی بودن قبل از آن که یک نوع عمل باشد یک نوع طرز تفکر و یک نو بینش است که نتیجه آن تغییر در رویکردها خواهد بود.

بر ضرورت نقش تفکر بسیجی در نهادینه کردن ارزش‌های دفاع مقدس بسیار تأکید شده است. اغلب سیاست‌گذاران بر این باورند که تفکر بسیجی تفکر مولد است، بطوری که می‌توان ایده‌های ناب بسیج را در جهت تحقق اهداف سازمان‌ها و تشکل‌های

مردم نهاد به کار گرفت. در فضای کنونی کشور باور مسؤلان بر این است که ارایه راهکارهای بسیج برای رفع و حل مشکلات کشور سخت تر از دوران دفاع مقدس نیست و بسیج در این زمینه صلاحیت خود را نشان داده است.

نقش افرینی نیروهای مردمی و بسیج در عرصه دفاع مسلحانه خلاصه نمی شود و در هر لحظه که تمامیت کشور، نظام، منافع ملی و اهداف بلند مدت ایران مورد تهدید واقع شود مستحکم ترین دژ دفاعی در برابر هرگونه آسیب احتمالی حضور آگاهانه و موثر مردم در صحنه هستند. بنابراین دولت اسلامی موظف است تا زمینه مشارکت فعال مردم را در عرصه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و اقتصادی را فراهم آورد.

این مزیت رقابتی و منحصر به فردی است که صرفاً نظام های کاملاً مردمی در اختیار دارند و در تمام تعاملات داخلی و بین المللی می توان از آن ها به نفع ملت و کشور بهره برداری کرد.

بسیج به عنوان یک نیروی انقلابی و مردمی با توجه به فلسفه وجودی خود و همچنین تنوع طیفی اقشار در بر گیرنده در نهایت حوزه گسترده فعالیت خود در سطح کشور، توان بالقوای در حوزه نهادینه کردن دستاوردهای دفاع مقدس دارد.

این ظرفیت ها و قابلیت های موجود در بسیج را می توان در حوزه های مختلف دستیابی به اهداف والای نظام جمهوری اسلامی به کار گرفت. این اهداف در بلند مدت چیزی جز سربلندی میهن اسلامی در تمام عرصه های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و امنیتی نیست .

. اگر انتقال ارزش های دوران دفاع به نسل کنونی و نسل های آتی را یکی از رسالت های اصلی سپاه و بسیج در مورد دفاع مقدس بدانیم ، هفته دفاع مقدس در هر سال ، بار سنگینی از وظایف و مأموریت ها را بر دوش این دو مجموعه می گذارد. البته این بدان معنی نیست که فقط در هفته دفاع مقدس باید یک سری کارهایی را انجام دهیم . در طول سال باید کار شود و این کارها در هفته دفاع مقدس به اوج برسد. به راستی دفاع مقدس ما در سینما و تئاتر کشور چه جایگاهی دارد؟ دفاع مقدس در کتب درسی و آموزشی ما از مقطع ابتدایی تا دوره تحصیلات تکمیلی چه جایگاهی دارد؟ در بخش کتاب ، داستان و رمان نویسی، چگونه به دفاع مقدس پرداخته می شود؟ در حفظ آثار دفاع مقدس ، احداث موزه ها و... چه مقدار سرمایه گذاری کرده ایم؟

تلاش دشمن برای از یاد رفتن ارزش های دفاع مقدس بویژه مؤلفه های قدرت ساز در این دوران ، امری کاملاً طبیعی است. لکن کم کاری های ما در این عرصه نه تنها توجیه ناپذیر، بلکه نابخشودنی است . به نظر می رسد خلأهای قانونی در انجام بسیاری از کارها در طول سالیان پس از دفاع مقدس ، یکی از موانع اصلی در مسیر حفظ و انتقال ارزش های دفاع مقدس به نسل جوان بوده است. اهمیت و نهادینه کردن ارزش های دفاع مقدس موقعی آشکارتر می شود که بدانیم اولین دستاورد انتقال ارزش های دفاع مقدس به نسل های کنونی و آتی ، تأمین امنیت ملی خواهد بود؛ چرا که دفاع مقدس با تمامی مؤلفه هایش، می تواند همواره قدرت بازدارندگی کشور را به صورت برجسته به نمایش درآورد.

منابع و مآخذ

۱. اخلاقی، درویش، ۱۳۸۶، بررسی تاثیر بسیج و پایگاه های مقاومت بسیج بر امر به معروف و نهی از منکر، همایش منطقه ای امر به معروف و نهی از منکر، یزد، دانشگاه آزاد اسلامی یزد.
۲. ادیب، یوسف؛ تاجور، آذر؛ پورطهماسبی، سیاوش؛ ۱۳۹۱، بررسی نقش پایگاه های مقاومت بسیج در عملی شدن اقتصاد مقاومتی، ۷۳(۲۵)، ص ۹۸-۷۲.
۳. افشاری راد، مسعود، ۱۳۸۰، عوامل مؤثر بر جذب دانشجویان به بسیج دانشجویی در دانشگاه های زنجان.
۴. آزاد ارمکی، تقی. ۱۳۷۶. تاملی بر جامعه شناختی در بررسی ویژگی های فرهنگ بسیجی، فصلنامه علمی - پژوهشی بسیج، ش ۸.
۵. بابایی، محمد باقر، کاوسی، اسماعیل، محمدی، علی، ۱۳۹۰، بررسی نقش بسیج در مقابله با تهاجم فرهنگی در میان جوانان شهر تهران، مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، ۲(۵)، ۲۴-۱.
۶. بختیاری، حسن، ۱۳۹۴؛ آشنایی با بسیج، معاونت آموزشی نمسا، مدیریت پژوهش و تألیف، معاونت آموزش نیروی مقاومت بسیج، چاپ ششم.
۷. بشیریه، حسین، ۱۳۸۹؛ انقلاب و بسیج سیاسی، تهران، دانشگاه تهران.
۸. تقی زاده، علی و همکاران، (۱۳۸۰) عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، ج ۱ و ۵، قم، مرکز تحقیقات اسلامی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، قم.
۹. تیموری، احمد، ۱۳۸۹، طلایه داران نور، ناشر: شهر اندیشه، با همکاری شورای تحقیقات و ستاد ایثارگران استان همدان.
۱۰. جمالی، علی، ۱۳۸۹، آشنایی با مفاهیم جنگ آینده، تهران، دانشکده و پژوهشکده علوم دفاعی.
۱۱. خراشادی زاده، علیرضا، ۱۳۹۱؛ بررسی تأثیر آموزشهای عقیدتی- سیاسی بر توانمندی بسیجیان در دفاع از ارزشهای انقلاب اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز جنوب، پایان نامه کارشناسی ارشد.
۱۲. رمضان زاده، علی اکبر، آریان نژاد، عباس، ۱۳۹۵، بررسی ساختار جمعی و یکپارچه پایگاه های مقاومت بسیج در مقابله با تهدیدهای آینده، فصلنامه مدیریت و پژوهش های دفاعی دانشکده و پژوهشکده دفاعی، ۱۵(۸۰)، ۵۸-۲۷.
۱۳. روینگ، زهرا؛ فریبا قربانی و حمیدرضا قربانی، ۱۳۸۸؛ نقش بسیج سازندگی در شکوفایی استعداد جوانان، چکیده مقالات هماندیشی بسیج سازندگی، تهران، پژوهشکده مطالعات و تحقیقات بسیج، سازمان بسیج سازندگی.
۱۴. زمانی، رضا، ۱۳۸۷؛ «کارکردهای بسیج در امنیت داخلی»، فصلنامه مطالعات بسیج، سال یازدهم، ش ۴.
۱۵. ساعد، نادر، ۱۳۸۴؛ «نقدی بر نقش و کارویژه بسیج در پرتو قانون برنامه چهارم توسعه: کاستی ها و راهکارها»، فصلنامه مطالعات بسیج، سال هشتم، ش ۲.
۱۶. شیرین، علی، ۱۳۸۸، رسانه بسیج و بسیج رسانه های، نشریه امید انقلاب، شماره ۴۰.
۱۷. عبدالملکی، هادی، ۱۳۸۷؛ شیوههای غنیسازی اوقات فراغت جوانان در سایر کشورهای جهان با تأکید بر عرصه های سازندگی، تهران، سازمان بسیج سازندگی.
۱۸. عبدالملکی، هادی، ۱۳۸۹؛ سیمای جهانی فعالیت های سازندگی و اوقات فراغت جوانان؛ مطالعه تطبیقی نمونه بسیج سازندگی ایران با تجارب سایر کشورها، تهران، سازمان بسیج سازندگی.
۱۹. عرفانی، رضا، ۱۳۹۲، بسیج و ارزش های دفاع مقدس، همایش استانی بسیج، دانشگاه پیام نور یاسوج.
۲۰. مظفر، حسین (۱۳۸۳)، «جامعه پذیری و نقش آن در درونی کردن ارزش ها»، ماهنامه تربیت شماره ۱ مهر.
۲۱. منصوری لاریجانی، اسماعیل (۱۳۸۲)، تاریخ دفاع مقدس، ناشر: انتشارات خادم الرضا (ع).

۲۲. مویدی، فرهاد، رضوان، علیرضا، ۱۳۹۵، بسیج و انتقال ارزش ها، انتشارات چویل، یاسوج، چاپ اول.
۲۳. نقی زاده، اکبر، علی (۱۳۹۲)، عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، جلد ۲، باورهای دینی و امدادهای غیبی، انتشارات: مرکز تحقیقات اسلامی.
۲۴. نقی زاده، اکبر، ۱۳۸۰، عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس، جلد ۱، باورهای دینی و امدادهای غیبی، انتشارات: مرکز تحقیقات اسلامی.
۲۵. نیکخواه؛ محمد باقر، ۱۳۹۳، چهارمین کنفرانس بررسی دفاع مقدس، تهران: انتشارات ستاد کل نیروهای مسلح، ص ۱۴۸.